

Список використаних джерел

1. Olivier Cadot and Mariem Malouche Non-Tariff Measures – A Fresh Look at Trade Policy’s New Frontier. – The World Bank, 2012. – 297 p.
2. Бодров В. Г. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посіб./ В. Г. Бодров, О. М. Сафронова, Н. І. Балдич. – К. : Академвидав, 2010. – 520 с.
3. Владимиров К. Н., Бардачова В. Ю. Митне регулювання : навчальний посібник. – 2-ге вид. – Херсон : Олдіплюс, 2002. – 336 с.
4. Государственное регулирование рыночной экономики : учебник. Изд. 3-е, доп. и перероб. / под общ. ред. В. И. Кушлина. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 616 с.
5. Данильцев А. В. Международная торговля: инструменты регулирования : учебно-практическое пособие / Данильцев А. В. – М. : Издательский Дом "Деловая литература", 1999. – 302 с.
6. Митна справа : підручник / [Дубініна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І.]. – К. : "Видавничий дім "Професіонал", Центр навчальної літератури, 2010. – 320 с.
7. Митний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/publish/article?art_id=46483&cat_id=46421
8. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
9. Державне регулювання економіки : підручник / [Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З.] ; за ред. І. Р. Михасюка. – Львівський національний університет ім. І.Франка. Друге вид., виправлене і доповнене. – К. : Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
10. Про основи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності : Федеральний Закон Російської Федерації від 08.12.2003 № 164-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.fso.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&bpas=cd00000&intelsearch=-1>
11. Торгова Л. В. Основи зовнішньоекономічної діяльності : навчально-методичний посібник / Торгова Л. В., Хитра О. В. – Львів : Новий Світ-2000, 2006. – 512 с.
12. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / [Шкурупій О. В., Гончаренко В. В., Артеменко І. А. та ін.] ; за ред. О.В. Шкурупій. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

УДК 351:338

Г.В. Бобрижна

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ УМОВ УДОСКОНАЛЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню питань, пов'язаних з інтеграційними процесами України та їх впливу на систему митного регулювання. Окреслено основні напрямки реформування митного законодавства.

Ключові слова: держава, зовнішньоекономічна діяльність, інституція, митна політика, міжнародні норми.

Bobryzhna G.V. Formation of institutional improvement of the state policy in the sphere of customs regulation in the context of ensuring effective foreign economic activity.

Annotation. The article is devoted to issues related to the integration of Ukraine and their impact on the system of customs regulation. The basic directions of reforming the customs legislation.

Key words: state, foreign trade, institution, customs policy, and international norms.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Після розпаду Радянського Союзу захист територіальної цілісності, суверенітету та економічних інтересів незалежної України перетворився на одну з головних функцій держави. Утворення кордонів з іншими державами потребувало негайного унеможливлення контрабандного ввезення товарів, що могли б заподіяти шкоду нашій країні та її громадянам. Тому 25 червня 1991 р. Верховною Радою УРСР було прийнято Закон України «Про митну справу в Україні», яким Україна як суверенна держава наділялася правом самостійно створювати власну митну систему і здійснювати митну справу, яку було визнано складовою частиною зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності країни (ст. 1). Одним із важливих механізмів впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність є митне регулювання. Сучасні реалії суспільного розвитку, які характеризуються інтенсифікацією світових процесів глобалізації й інтеграції, відкритістю

ринків торгівлі та жорсткою конкуренцією на них, актуалізують важливість здійснення наукового аналізу сучасного стану вітчизняної системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльністю, дослідження світових тенденцій її розвитку та, на цій основі, – розробки науково-теоретичних засад, методологічного підґрунтя та пошуку шляхів її оптимізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і методичних проблем розвитку та практичних аспектів регулювання зовнішньої торгівлі і діяльності митної служби в Україні зробили вітчизняні і зарубіжні вчені Ю. Битяк, В. Булюк, О. Гребельник, А. Дубиніна, Ю. Дьомін, Ф. Жорін, О. Єгоров, С. Ківалов, П. Пашко, С. Пирожков, Д. Приймаченко, В. Русскова, С. Сорокіна, М. Шульга та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Одне з найважливіших завдань, яке потрібно вирішити в митній службі України в найближчій перспективі, – це впровадження в митну справу міжнародних норм і правил, що дозволить перейти до застосування єдиних стандартів у сфері митної справи і вирішити питання, пов'язані з приєднанням до Міжнародної конвенції з гармонізації та спрощення митних процедур (Кіотська конвенція), а також здійснити поетапне зближення митного законодавства і митних процедур, які застосовуються в Україні, з ЄС.

Формулювання цілей статті. Дослідити розвиток системи митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні з урахуванням міжнародних норм і правил, що дозволить перейти до застосування єдиних стандартів у сфері митної справи.

Виклад основного матеріалу. Митна політика покликана слугувати здійсненню та забезпеченню зовнішньоекономічних інтересів і пріоритетів держави. Обґрунтована та планомірна, а найголовніше – стабільна митна політика формує необхідні умови для стійкого функціонування національного господарства. Її зміцнення сприятиме розвитку експортного потенціалу вітчизняної продукції, прискорить і поглибить інтеграцію в європейську і світову економічні системи, активізує участь у міжнародних економічних і фінансових організаціях, запобігатиме потенційним внутрішнім і зовнішнім загрозам [5].

У цілому зовнішньоекономічна політика держави – це комплекс заходів, метою яких є досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку і водночас захист внутрішнього ринку від конкуренції іноземних товарів. Митна справа має внутрішню спрямованість, яка зумовлюється тим, що засоби митного регулювання, контролю, встановлений порядок переміщення товарів через митний кордон існують у рамках державного управління, а отже безпосередньо пов'язані з територіальною юрисдикцією держави і можуть застосовуватися лише щодо суспільних відносин, які виникли в зв'язку з перетином товарами митного кордону України. Вона реалізується митними органами, яким делеговано здійснення митного контролю, митного оформлення товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон України.

Порядок переміщення товарів і предметів через митний кордон доцільно розглядати як комплекс положень, що встановлюються державою для забезпечення фактичного контролю за їх переміщенням через митний кордон України. Насамперед це необхідність забезпечення виконання державних заборон щодо переміщення через митний кордон України окремих видів товарів. Такі заборони вводяться з міркувань державної безпеки, а також з метою захисту життя та здоров'я населення, охорони природного середовища, захисту історичного та культурного надбання народу, інтелектуальної власності, а також керуючись іншими інтересами держави відповідно до національного законодавства та вимог міжнародних угод, стороною яких вона є.

Також потрібно враховувати встановлені державою обмеження щодо переміщення через митний кордон окремих видів товарів. Обмеження на ввезення або вивезення товарів можуть установлюватись в інтересах її економічної політики, виконання міжнародних договорів, захисту внутрішнього споживчого ринку. Пропуск таких товарів через митний кордон України передбачається на підставі відповідних дозвільних документів державних органів, що виконують відповідні контрольні функції.

Таким чином, порядок переміщення через митний кордон товарів і предметів є елементом митної справи, який можна визначити як комплекс положень, які встановлюють правила їх переміщення через митний кордон і митною територією України, а послідовність застосування

цього комплексу повною мірою залежить від напрямку переміщення товарів через митний кордон України. Порядок переміщення встановлює правила щодо ввезення, вивезення та транзиту товарів, місця та часу перетину митного кордону, перелік товарів, які заборонені або обмежені до такого переміщення, інші вимоги до переміщуваних через митний кордон товарів та інших предметів.

У ст. 2. Митного кодексу України [4] визначено, що митна політика забезпечує економічні інтереси та безпеку за допомогою митно-тарифних і нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі. Комплекс митно-тарифних заходів спрямований на формування митного тарифу, застосування інших видів мита та податків у ЗЕД. Загальновідомо, що митно-тарифне регулювання є прикладом економічного регулювання і відповідає вимогам ринкової економіки.

Митно-тарифні заходи кожної держави, яка перебуває на стадії ґрунтовних економічних трансформацій, має забезпечувати досягнення двох головних цілей:

1) формування однакових умови для конкуренції національних і закордонних виробників, ураховуючи можливість залучення обмежених у часі інструментів захисту вітчизняних виробників, які займаються перебудуванням виробничої діяльності, її оптимізацією і реструктуризацією, запроваджують сучасні технології менеджменту для посилення конкурентних позицій;

2) гарантування відповідного рівня доходів до Держбюджету і забезпечення підтримки уряду в питаннях досягнення стабільної макроекономічної ситуації.

Функціональну систему заходів митно-тарифного регулювання можна розглядати як основну складову реалізації митної політики. Зі вступом України до СОТ значно змінено ставки мита на товари, що імпортуються в Україну. Так, вступ до цієї організації вимагав від Держмитслужби України проведення низки заходів, спрямованих на виконання Угод СОТ. До товарів, на які ставки імпортного мита, передбачені чинним законодавством України (Митним тарифом України), є меншими за ставки, декларовані в Протоколі про вступ України до СОТ, використано українські ставки ввізного мита [1, с.80-81].

На сьогодні зведений Митний тариф України [4] включає понад 11 тисяч товарних підкатегорій (11 045 шт.). На більшість товарних підкатегорій (10 882 шт., 98,5 %) зведеного Митного тарифу України встановлено пільгові адвалерні ставки ввізного мита, але на 163 тарифні статі (1,5 %) поширюються специфічні ставки ввізного мита. У результаті реалізації домовленостей щодо вступу України до СОТ пільгові комбіновані ставки ввізного мита вилучено.

Після вступу України в СОТ за Митним тарифом України середньоарифметична ставка ввізного мита зменшилася з 5,0% до 4,7% (без урахування адвалерного еквіваленту специфічних і комбінованих ставок ввізного мита). Зокрема після вступу до СОТ за 1-24 групами Митного тарифу середньоарифметична ставка становить 8,7%, за 24-97 групами – 3,6 %.

Запровадження ставок ввізного мита, визначених обов'язками України щодо СОТ, зумовило лібералізацію Митного тарифу України. Наразі у зведеному Митному тарифі України кількість нульових ставок серед пільгових ставок ввізного мита збільшилася з 3369 до 4010 шт. (на 641 шт. більше), що становить 36,3% від загальної кількості ставок ввізного мита; кількість специфічних ставок ввізного мита зменшилася з 656 шт. до 163 шт. (у 4 рази менше); комбіновані пільгові ставки ввізного мита замінені на адвалерні ставки ввізного мита [6].

Також у зведеному Митному тарифі України [6] суттєво знижено кількість ставок, які мають заборонний рівень ввізного мита. Кількість товарних підкатегорій, на які ставки ввізного мита встановлено більше ніж на 15%, зменшилася на 24% (з 414 шт. до 314 шт.). Усього внаслідок запровадження ставок ввізного мита, визначених Протоколом про вступ України до СОТ, знижено понад 2500 тарифних ставок.

Митний тариф України – це систематизований за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТ ЗЕД) перелік ставок ввізного мита, якими обкладаються товари, що ввозяться в Україну. В основу товарної класифікаційної схеми Митного тарифу України (товарна номенклатура) покладено УКТ ЗЕД, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів.

Митний тариф України містить ставки мита, які прямо впливають на ціни товарів, що імпортуються, і на рівень внутрішніх цін у країні, має безпосередній вплив на результат господарської діяльності суб'єктів ЗЕД тощо. У зв'язку з цим митні тарифи залишаються одним із найважливіших інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі, за допомогою якого здійснюється захист національних виробників від іноземної конкуренції.

Фіскальна функція полягає в забезпеченні доходної частини Державного бюджету України, захисна функція – у захисті національного товаровиробника (в окремих національних галузях економіки) від іноземної конкуренції, регульовальна функція – у впливі на формування структури виробництва, на механізм ціноутворення, у сприянні розвитку окремих галузей економіки.

Проаналізувавши комплекс об'єктів і суб'єктів регулювання ЗЕД, можна дійти висновку, що митне регулювання повинно здійснюватися гнучкими, збалансованими методами, бути впорядкованим і відрегульованим відповідно до загальноприйнятих норм світової практики. Виконання в повному обсязі комплексу елементів митної справи потребує наявності методології здійснення митної справи, а також постійної оптимізації її інструментів, якими є насамперед митний контроль і митне оформлення. Можна також стверджувати, що стан економічного розвитку України безпосередньо залежить від гнучкості застосовуваних митними органами методів і форм регулювання ЗЕД, їх уніфікованості відповідно до загальноприйнятих у світовій практиці стандартів і правил.

До суб'єктивних чинників відносять ті, що характеризують суб'єкт прийняття відповідних рішень: виробничий потенціал, технологічне забезпечення, рівень предметної та технологічної спеціалізації, організація праці, ступінь кооперативних зв'язків, рівень техніки безпеки, рівень компетентності та інтелектуальний потенціал суб'єкта прийняття рішень, вибір типу контрактів з інвестором чи замовником тощо.

Ретельний аналіз положень митного регулювання в Україні дозволив дійти висновку, що на сучасному етапі розвитку наявна методологія здійснення митної справи в Україні – недосконала. В Україні використовуються застарілі, а іноді й неефективні процедури митного контролю. Не знайшли належного застосування чимало поширених у міжнародній практиці методів і засобів захисту внутрішнього ринку тощо. Тобто на сучасному етапі розвитку України потрібна системна трансформація національного митного законодавства відповідно до принципів, норм і стандартів, прийнятих у світовій практиці та апробованих протягом десятиліть у багатьох країнах світу.

На нашу думку, наявні в Україні на цей час політико-правові, тарифні й нетарифні обмеження необґрунтовано перешкоджають випуску товарів за межі митної території України і не дозволяють повністю використовувати той потенціал, що має Україна, а недосконала система митного регулювання лише обмежує можливості України. Такий висновок буде підтверджено під час подальшого розгляду в цій роботі.

Відомо, що наявний комплекс інструментів державного регулювання ЗЕД, до складу якого входять тарифне і нетарифне регулювання, дає можливість країнам активно впливати на формування структури та напрямків розвитку власних зовнішньоекономічних зв'язків, створювати сприятливі зовнішньоторгові умови для розвитку промислового виробництва в країні тощо. МК України [4] установлено, що одним із завдань митних органів України в ході реалізації державної митної політики є застосування заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України. Аналіз системи митного регулювання ЗЕД України, заходів державного регулювання та інших чинників, що впливають на здійснення товарних переміщень через митний кордон України, дозволив дійти висновку, що Україні потрібна розробка та втілення в життя Концепції вдосконалення митного регулювання ЗЕД з метою його приведення відповідно до норм ГАТТ/СОТ.

Сучасна митна служба України – це напрямок державної служби, діяльність якої визначено відповідним нормативно-правовим полем і характеризується багатофункціональністю, ієрархічністю управління, інфраструктурністю, що головним чином відповідає багатоплановому її характеру.

Упроваджуючи державну митну політику, митна служба України виконує такі основні завдання: застосування відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного регулювання

при переміщенні товарів через митний кордон України; сприяння захисту прав інтелектуальної власності; ведення митної статистики; ведення Української класифікації товарів ЗЕД; забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань митної справи, розвиток міжнародного співробітництва в галузі митної справи.

Належну роботу з організації митного контролю та митного оформлення забезпечують 18 тисяч висококваліфікованих митників. Кадрова політика митної служби спрямована на покращення якісного складу працівників, постійне підвищення їх професійної майстерності, удосконалення організації виховної роботи. Ці важливі завдання виконують Академія митної служби та 2 центри з підготовки і підвищення кваліфікації кадрів. Упроваджуються та вдосконалюються технології проведення митного контролю та оформлення, які базуються на «прозорих» механізмах проведення митних процедур. В автомобільних пунктах пропуску створено «зелені коридори» для спрощеного контролю громадян, які не мають у своєму багажі товарів, що підлягають декларуванню та оподаткуванню. Установлено часові обмеження на здійснення контролю осіб і транспортних засобів, на яких вони переміщуються. Суттєво спрощуються формальності й під час оформлення потягів.

Водночас варто зазначити, що ефективність діяльності митної служби здебільшого залежить від якісної побудови митного кордону України. Робота в цьому напрямку ведеться давно. Упродовж останніх восьми років приведено до міжнародних стандартів, зокрема за сприяння ЄС, 31 пункт пропуску (на кордоні з Польщею – 6, на кордоні зі Словачкою Республікою – 3, на кордоні з Угорщиною – 2, на кордоні з Румунією – 2, на кордоні з Молдовою – 9, на кордоні з Республікою Білорусь – 4, на кордоні з РФ – 14).

Україна, здійснюючи курс на інтеграцію до європейських структур, постійно працює над зміцненням ділових контактів із ВМО та на основі підписаних Урядом України угод про співробітництво в митній справі співпрацює з більш ніж 40 державами світу (Австрія, Італія, Бельгія, Греція, Франція, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, США, країни Східної Європи, СНД, окремі країни Азії та ін.).

Одне з найважливіших завдань, яке потрібно вирішити митній службі України в найближчій перспективі, – це впровадження в митну справу міжнародних норм і правил, що дозволить перейти до застосування єдиних стандартів у сфері митної справи і вирішити питання, пов'язані з приєднанням до міжнародних конвенцій з гармонізації та спрощення митних процедур (Київська конвенція) [3], а також здійснити поетапне зближення митного законодавства і митних процедур, які застосовуються в Україні, з ЄС.

Наразі митні органи України поки не готові повною мірою забезпечити свою роботу на рівні міжнародних стандартів у зв'язку з тим, що не вирішено низку ключових, системних проблем, без усунення яких неможливо підняти на якісно новий рівень роботу митних органів. Повинні бути використані нові шляхи вирішення застарілих проблем. Слід визначити етапність їхньої реалізації та ресурсні витрати. Виходячи з зобов'язань, що випливають з приєднання України до Київської конвенції, серед першочергових завдань визначено забезпечення впровадження у вітчизняне законодавство правил, що містяться в загальному та спеціальному додатках до зазначеної Конвенції.

Проведений порівняльний аналіз виявив потребу впровадження в законодавство України понад 280 правил Конвенції. Зміст цих правил стосується різних видів правовідносин, зокрема: між учасниками міжнародної торгівлі та органами державної влади; між окремими органами державної влади; усередині органів державної влади.

Протокольним рішенням за результатами засідання Ради з питань забезпечення реалізації в Україні Порогової програми Корпорації «Виклики тисячоліття», яке відбулося 12.07.07, схвалено робочий план виконання підкомпоненту 4.1 Компоненту 4 «Здійснення регуляторної реформи у сфері транскордонних перевезень та створення інтегрованої бази даних транскордонних вантажів». Пунктом 4.1.1 цього підкомпоненту «Аналіз і вдосконалення нормативно-правових актів» зокрема передбачено:

– проведення порівняльного аналізу положень чинної редакції Митного кодексу України з відповідними положеннями переглянутої Київської конвенції [3], Конвенції про тимчасове ввезення від 26.06.90 [2] (Стамбульська конвенція) та Конвенції про процедуру загального транзиту, а також з Рамковими стандартами Всесвітньої митної організації (09.07.07-26.10.07);

– розробку проекту поправок до Митного кодексу України на основі результатів проведеного порівняльного аналізу (26.10.07-19.12.08).

Ураховуючи приведення Кодексу відповідно до Кіотської конвенції [3], одночасно ведеться робота щодо гармонізації Кодексу до Стамбульської конвенції [2], до якої Україна приєдналася згідно із Законом України від 24.03.04 № 1661 – IV [8], і Рамкових стандартів безпеки ВМО. Крім цього на підставі майже 4-х річного досвіду практичної роботи з Кодексом підготовлено пропозиції щодо внесення до його тексту низки інших змін.

З моменту вступу України до СОТ митними органами відповідно до ст. 71 Митного кодексу України [4] буде справлятися лише плата за митне оформлення товарів поза робочим часом або поза місцем розташування митних органів, розмір якої затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.03 № 93 [7].

Такий підхід повністю узгоджується з положеннями угод Світової організації торгівлі та Конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур.

Використання чинної системи контролю значно спростило процедуру митного оформлення транзитних товарів при перетині державного кордону, сприяло привабливості України як транзитної держави та дало змогу значно зменшити кількість недоставлення вантажів до митниць призначення.

Законом України № 1126-XIV від 6 жовтня 1999 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про принципи формування спільного транспортного простору і взаємодії держав-учасниць СНД у галузі транспортної політики, підписану в м. Бішкек 9 жовтня 1997 року. Щорічно збільшується загальна кількість транзитних перевезень товарів територією України всіма видами транспорту. Динаміка збільшення кількості транзитних перевезень особливо чітко відслідковується в пунктах пропуску на ділянці західного кордону України.

Ці заходи сприятимуть запровадженню нових більш ефективних процедур митного контролю в рамках адаптації митного законодавства України відповідно до вимог ГАТТ/СОТ.

Висновки з даного дослідження. На сучасному етапі розвитку Україні необхідна системна трансформація національного митного законодавства України відповідно до принципів, норм і стандартів, прийнятих у світовій практиці та апробованих протягом десятиліть у багатьох країнах світу. Митне регулювання повинно здійснюватися гнучкими, збалансованими методами, бути впорядкованим і відрегульованим відповідно до загально-прийнятих норм світової практики. Виконання в повному обсязі комплексу елементів митної справи потребує наявності нової методики здійснення митної справи, а також постійної оптимізації її інструментів, якими є насамперед митний контроль і митне оформлення.

Перспективи подальших розвідок. Проведений порівняльний аналіз виявив потребу впровадження в законодавство України понад 280 правил Кіотської конвенції, найважливіші з яких стосуються створення системи подолання митних ризиків.

Список використаних джерел

1. Єгоров О. Б. Митна економіка (Україна-Сот-ЄС): [монограф.] / Єгоров О. Б. – Одеса, 2012. – 226 с.
2. Конвенція про тимчасове ввезення: [Конвенція від 26 червня 1990 року] // Офіц. вісник України. – 2004. – № 36. – 24 вересня. – Ст. 2445.
3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур: [Конвенція Ради Митного Співробітництва від 18 травня 1973 року] // Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА-ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.liga.net>.
4. Митний кодекс України [Кодекс митний від 11 липня 2002 № 92-IV (із змінами внесен. згідно 19 Законів України у 2002-2009 рр.)] // Відом. Верховної Ради України. – 2002. – № 38-39. – 27 вересня. – Ст. 288.
5. Науменко В. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: моногр. / Науменко В. П., Пашко П. В., Руссков В. А. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2006. – 394 с.
6. Про митний тариф України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2371-III // Відом. Верховної Ради України. – 2001. – № 24. – 15 червня. – Ст. 125.
7. Про справляння плати за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів: [Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 93 (із змінами, внесен. у 2003-2008 рр.)] // Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА-ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.liga.net>.
8. Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення: [Закон України від 24 березня 2004 року № 1661-IV] // Відом. Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 371.